

Стопама Христовим
Поме из Каплице

III

Мбр. ЧОД 1/6

X ~~weltely~~: ~~qui in vestigia Christi vulnerant~~
~~qui in vestigia Christi vulnerant~~ ^{separi})
~~qui in vestigia Christi vulnerant~~ ^{separi})

125/6

Реч је о једној врло малој, светски чувеној књижици из XV века, која носи наслов *De imitatione Christi*, дакле *О угледању на Христа*, или *Стопама Христовим* (према изразу у унутрашњем, ~~тексту~~ и која садржи упутства за особиту аскезу, чисту и праву, а опет умерену.

Не треба мислiti да аскетство почиње онде где се људи шибају, ланцем за дрво у шуми прикивају, и нечишћу и глађу муче. Ту аскетство свршава. Прави смисао и снага једнога напора никада није у крајностима, него у мерама, мерама устројства а не раздројства, дакле мерама мањим или већим, али мерама између крајности. Иако је аскетство у сва времена имало своје мартире, одржали су аскетство и до данас умеренији његови претставници и међу монасима, и међу другим побожним светом.

Аскеза је врло стара, дубоко прехришћанска. Већ у VII и VI веку пре Христа, у Грчкој, братство Орфичара сматрало је да је душа у телу ~~у ствари~~ у гробу, и да је треба из гроба дизати. Начин за то састојао се у испаштању и покори, и аскетској контроли над спољашњим животом. Затим, аскеза није само врло стара, него, са хришћанством, поста-

саварло

је и врло општа. Знамо да је у свима земљама било аскета међу филозофима, песницима, научницима, владарима, нарочитоу доба цветања манастирског и пустинјачког живота. Из данашњице гледано, видимо и на хришћанском истоку и на хришћанском западу читава сазвежђа чувених мистика и аскета, уједно дубоких религиозних мислилаца, уједно генијалних писаца богословских радова, уједно правих песника.

Разне су одредбе за појам о аскези. Чим то питање поставимо, идемо у гранање хришћанства на источном и западном. Званична година о подели цркава, XI век, дошла је формално. Давно и давно, без доктрина и сабора, порекло људи, земља, клима, традиција и школа, једном речју дух људи цепао је и теологију и практичан религиозни живот. Друго је источни отац Ориген, а друго западни отац Августин, ма да су и III век и IV век далеко од раставе хришћанства. Друго су источни и византиски оци, рађани у Сирији, Египту, Палестини, школовани у Александрији и Цариграду, никли и филозофском и теолошком својом мишљу из античке грчке филозофије, нарочито из Платона и Плотина, и из грчког једика; а друго су западни оци, рађани по западно-европским земљама и у северозападној Африци, школовани у Риму, никли из римске традиције и латинског језика, а касније из традиција латинских теолошких универзитета, нарочито у Паризу и Падови.

То су била и остала два света. При читању текстова отаца једне и друге стране, осетите

на свакој важнијој тези разлику у менталитету. Струјања се укрштале. Василије Велики, у IV веку, изреком каже да се морао много паштити око измирења истока и запада. Св. Августин, у IV веку, иако у младости ватрен манихејац, то јест, припадник источне секте, брзо се прерадио у скоро оштру силуету католичког бискупа из познијих некова западне цркве. Преподобном Максиму, ученом аскету у Цариграду, у VI веку, пребацује се да у мислима својим иде много за западом. Доиста, 680 године, имамо последњи заједнички синод хришћанског истока и запада. Више као занимљивост можемо споменути да је у XIV веку, пре но што ће Турци узети Цариград, преплашени хришћански свет покушао још једно сједињење цркава истока и запада, и да је тада одржана у Цариграду, у Цркви Св. Софије, свечана литургија са учешћем истовремено католичких и православних свештеника, са молитвама на грчком и латинском језику. Потресни завршни чин једне велике драме, пред пад Цариграда и претварање Св. Софије у ћамију.

Тај вајкадашњи религиозни расцеп истока и запада чинио је да је и аскетски тип човека, и аскетско учење, теориско и практично, различно било на двема странама. Ако се оставимо аскета самомуученика, који су прилично исти на истоку и западу, монашка аскеза на истоку, под утицајем грчке мисли, грчке хармоније срца и ума, грчког учења о врлинама не само етичким, него и интелектуалним — била је човечнија, идеалнија, боље

рећи спиритуалнија од монашке аскезе на западу. Ориген је бранио да се Бог замишља у човекоподобном лицу; Богородица није обожавана; аскет сам себе не сме пред Богом видети у неком лицу и облику; нема екстазе пред slikama маште; Бог и човек, то је дух и дух, невештаствено и невештаствено. Молитва је ћутање. Подвиг, произлази само из слободе. Зло није суштина света. Један источни аскет пише: „Добро постоји, зло не постоји, сем онда кад се дешава”. Једина визија источног аскета била је визија својих преступа и слабости, и туђих врлина на које се треба угледати. Дакле, све у свему, мање Бога и теологије, више човека и његова живота.

Томас из Кемписа, католички монах из XV века, зачудо много потсећа у књижици о којој је реч, на методе и идеје источне аскезе. Больје речено, у њему је живео дух оригиналног хришћанства, дакле више дух Христов него дух цркве. У многим варијантама јавља се код Томаса поменути, најобичнији просточовечни немир савести: Пун си слабости; другога не суди; другога стављај изнад себе; не хвали се, ни онда кад си добар, јер, ко зна докле ћеш са урођеном и смелом човечјом слободом остати добар. Па онда, у нешто друкчијој варијанти исто то. Бог говори човеку: Не суди ти другога, остави то мени, јер мене нико не може преварити, а ти се вараши. Јован Лествичник, на истоку, има сасвим слично, само са више грчке дијалектике: „Судити другог, значи дрско присвајати себи чин

божји”. И затим: „Ако и властитим очима видиш да је неко погрешио, не осуђуј, јер се и очи често варају. Ја се не варам”.

Источна аскеза је много од монаха тражила, али је и много човека у човеку уздизала. Важило је учење: „Све је Бог створио, али ни у чему не почива, сем у човеку”. Григорије Богослов, млађи брат Василија Великог, нашао је за то уметнички израз: „Бог је у свима људима као што је сунце у зрацима”. Аскетство је дакле могућан напор у човеку у коме већ има од Бога. Аскетство је бестрашће, непроменљивост, постојаност да се кроз што већу непроменљивост уподобљавамо божјој непроменљивости. Све то није толико питање тела колико воље у човеку. Није грех у телу, него у вољи и жељи. Није дакле важно живети на стубу и тамо иструлити, него је важно да „цео човек станује у срцу свом”. И молитва само из срда важи. Не богословска молитва, научена реч, него твоја молитва. „Ако се из себе молиш, богословси”, каже један источни аскет. Срце има при молитви да се отвори као исписана књига, а иначе влада тишина.

Преподобни Максим дефинисао је аскетство као „устројство душе”. Устројство, то је синтеза, дакле сарадња у човеку срца и ума. Веровање и сазнање заједно воде у љубав према Богу, у највиши споразум човека и Бога, и у завршни резултат аскезе. Али и далеко пре Максима на истоку се јавила, уз разне јереси, хришћанска мистика као особита мистична вера појединача или малих братстава,

своја вера, вера свога срца и ума, своја црква у себи пре свега. И са том вером се тек трајио начин оствања у правилном односу и према докми и цркви као таквој. На западу ће мистика тек у XII и нарочито XIII веку ући у сав и најлепши свој замах, лепши и топлији тада и од онога на истоку. Познато је, то је доба спиритуалних братстава, револта против папинског католичанства, доба анатема и папине тамнице и мучења у њој оних монаха који су решили да Христу служе непосредно својим животом. Сјајан пример мистике у то време био је песник Данте. Додуше незамонашени и светски човек, али душом прави „фратичело”, један од мале браће најчистије фрањевачке мистике. Данте није изневерио ниједну докму, остао пун респекта за средњевековно католичанство, чак и за понтификат као такав — поједине папе, наравно, бацао је у пакао у свом спиритуалном епосу *Божанска комедија* — али је кроз исти тај епос провео и триумф мистичне религије, индивидуалне форме спасења кроз срце, и непосредно пред Богом. Душу чувеног професора средњевековног париског универзитета, Сижеа, који је са катедре проповедао револуцију не само против папине цркве, него и против Библије оба завета, њега је Данте метнуо у рај; зато што је у мукама папинске тамнице испаштао, и у последњем смртном часу примио од Бога опроштај и спасење. Обратно, папу Целестина V, јединог римског папу који је пре тога био прост сељак и прави аскет, и који је баш због своје

4

аскетске смирености и срушености скинуо тиару с чела и предао је страшном папи Бонифацију VIII, тога Целестина је Данте баџио у пакао тачно због смирености, због млачости, због својевољног одрицања да изврши дело јединога истинског наследника Христа и Св. Петра; и још га у својим стиховима некако с презирањем назива „онај који је извршио велико одрицање” — *себе си бешаје да си виши*.

Занимљиво је тражити међу редовима Томасове књижице: како је он мислио о проблему човекова спасења у задњем и ~~једном~~ часу, дакле, ако смо тако се изразити, о скраћеном процесу једног врло сложеног човекова задатка. И Томас је био песничка душа, али, наравно, не онај крилати, заиста божански слободан дух који је био Данте; и зато је вальда Томас са скептом гледао на човекове моћи у тешким околностима и у последњем часу. Он опомиње: „Ради на себи док си здрав, јер ако се разболеш, не знам шта ћеш моћи”. Опомиње човека уопште да жури, да не одлаже ни за сутра, а камо ли за последњи час. Његова је она већ одавно у пословицу претворена реч: „Сутра је дан неизвестан; шта знаш хоћеш ли сутрашњицу доживети”.

Западни оци и аскети ужи су, и немилостивији и строжији од источних, и према монаху као човеку, и у методама аскетства. Аскет има да гуши грешно своје самољубље апсолутно до умртвљења свега што је умртвљиво. Лојола пише: „Покоран мораш бити као лешина”. Света Катарина Сиенска пише: „Опијајмо се крвљу Христовом, душа

нека се испуни крвљу". Томас из Кемписа је умерен. Он оставља аскету живот и постепена искуства, и премда и он говори о мортификацији, умртвљењу, овако је замишља: „Нека живот постепено апсорбује све што је смртно". Западни оци и свеци претпостављају у човеку суму греха. Траже од њега да себе презире. Западна аскеза прећуткује човекову слободу, не дозвољава лутање и искуство, тражи такорећи непрекидну казну човека. Свети Јован од крста замишља, и пише, успињање ка савршенству кроз саме ноћи, дакле кроз што већу страву и језу. Аскеза запада тражи митириум. Ваља признати, са друге једне тачке гледишта добро познаје и запад човека, и нашао је и он чиме ће човеку подвиг олакшати. Мање филозофијом, више уметношћу, лепом формом за све, апсолутно за све. И у томе је велика снага. Запад је поцепаног и прљавог сељака из Аbruца извучуа из крша и начинио од њега папу Целестина V. Запад је аскете награђивао владичанствима: особитим докторским титулама, на пример, *doctor angelicus*, *doctor seraphicus*; и претварао их у свеце. Запад има најдивније текстове мистичке литературе, у прози и у поезији. Запад има безброј монашких и монахињских редова са савршено естетским одећама, и обичајима, и са особитим привилегијама. Запад има свето сликарство и вајарство неизмерно и величанствено. Има катедрале и капеле са прозорима у обоженом стаклу од чаробне лепоте. Запад има манастире и катедрале које су до мор-

бидности лепе и фине (готски стил, на пример). Запад има црквену музику од које се у занос пада. Свети Августин, у оно давно доба, сам собом претставља једну естетику и писао је, сем другог, дело *О музici*, које је богато естетским идејама. Запад има процесије које су потресне позоришне сцене. Рим, страсне недеље, то је револуција неба на земљи. Запад има култ чисте, узвишене и лепе жене кроз култ Богородице, култ огромних сразмера; и има култ младости, и младе лепоте, кроз култ анђела. И т. д.

Ипак, јавила се мистична религија, чиста побожност, љубав за сиромаштво и простоту, служба Богу делима и христоликим животом. То је, речено је већ, чудесни XII и XIII век верског запада, време Св. Франческа и његових проповеди цвећу, и његових химни; време Јакопона из Тодија, са његовим јуродиво умилним лирским стиховима, али и са страшним стиховима Христова борца који папи Бонифацију пева: „Крадеш као разбојник"; време Дантеа; и време врло многих других. У то време као да на западу ускрсавају Египат и Сирија, јављају се монаси и немонаси који од хришћанства узимају само херојску страну и најчиостији идеал. То ће време као познији плод дати XV и XVI век католичког мистичког напора, сјајне писце и огромне личности, али ће то уједно бити и барок аскезе, препуна мера уметности и твораштва, луксуз, дакле уједно и декаденца, и припрема за нову револуцију, за Лутера и реформацију.

Имамо сад извесну позадину, да се лакше

~~Христијански чудо у књижевности~~
запитамо: ко је Томас из Кемписа? зашто му је књижица вечна? како је дошло до чуда да то делце сједињује верски исток и запад, и више од тога, да је интеррелигиозно, јер га чита цео свет? Преведено је на све европске језике, на кинески и јапански, на неке немогуће острвске језике, тамо где раде мисионари. Преведено је на ~~хрватски језик, у издањима~~ Загреба, Београда, и Америке.

Томас из Кемписа по народности је Немац, и звао се Томас Хамеркен. Рођен је у Кемпису, или Кемпену, близу Келна, дакле у рајнској области, крајем XIV века, али како је живео 91 годину, може се рећи да је фигура XV века. Постао је монах августинског реда, рано пао у очи са своје учености и даровитости, убрзо постао старешина једног августинског манастира у данашњој Холандији, и ту провео сав свој дуги век, што је доказ за тиху и племениту природу, како уосталом савременици његови и сведоче. Радио је као наставник, проповедник и писац. С биографијом смо готови. Строги средњи век није широ биографије ни детективски, ни романсирано. Писао је Томас, као сав писмени свет онога доба, на латинском језику. Беху то разне моралне расправе, проповеди, солидоквија и једна збирчица упутства у аскетски побожању живот *Стопама Христовим*. У које време је ово своје главно дело радио, и довршио, не зна се, јер се свешчица појавила анонимно. Зна се да је од 1415 године, дакле кад је Томасу било 35 година, већ увек познато, читано, и високо цењено. Као сви

~~Следи~~ писци из доба сколастике и Томас је читao много; дела његова одају да је залазио и у профану науку; да је стручну своју литературу знао и по источним и по западним изворима; да је, песник и сам, читao песнике. У књижици *Стопама Христовим* наводи Овида и Сенеку; а у проповедима и друге старе поете. Од временских блиских хришћанских писника чувао се.

Књижица Томасова, као анонимна, или под слутњама савременика да јој је он аутор, свеједно, задобила је симпатије света, али није ничим одликована од стране високог клира. Нема у њој докматичнога, строго црквенога, јарко католичкога. Нема визија и екстаза. Нема молитве Богородици. Милост божја је додуше важна, али Томас бар истотлико тражи од човека самог. Нарочито су прва три одељка, или како се латински писало: три књиге ове књижице чиста овејана зрења једног суштински побожног и хришћанског размишљања, а поред тога једна узбудљива религија осећаја. Католичка црква је имала разлога да се боји религије личних осећаја ослобођене од замршених појмовних расправа и докматичних полазних тачака. У два маха су је мистици потресали, и једаред, кроз реформацију, и оцепили од ње знатан део. Католичка црква, ако се већ не верује просто, по откровењу, више воли веровање спекултивним и филозофским путем, више воли Томаса Аквинског, који је аристотелијанац, и све верске истине доказује разумом — додуше безмерно заплетеним раушчла-

(X) словенске" а спасло хрватскије. Ибра најчешћији, на словеначкој,
"1500" гао је ~~хрватски~~ хришћански, хрватски и највећи инцијативнији
Синод ажак. Јониновоја ће задача бити да се изградије, савременији
Хришћанска усљедница, а упоредије се са сличним хришћанским. Тиме -
кона је Пагану, не Хришћана. Групни превод је најчешћији
1868, гао је Фран Курелаг, уврт насловом Stope Hristove. Има -
мо у изнадије превода, и у издавашта Ђорђева, Задрода и
Алберта

њавањем доказа и противдоказа — него што воли непосредан и свој ход за Христом, него што воли, на пример, Томаса из Кемписа. У току времена, Томаса су сумњиво ценили да је са фон Фрицларом и Мајстер Екартом претеча реформације. Тома Аквински, аристотелианац, светац је; а Томас из Кемписа, иако му је књижица освојила свет, иако је, у своје време, париски универзитет решио дugo одржавани спор о ауторству дела *Стопама Христовим*, у корист Томасову; — Томас, премда се dakako не може сравњивати са својим имењаком из Аквина, и можда доиста нема права на светаштво, али није до данас добио никакво, ма какво одликовање од своје цркве.

Прослављена књижица Томасова писана је стилом и тоном најбоље духовне књижевности. Нити сувише фантазије, нити одвише сухе психологије; нити много теологије, нити сувише поезије; нити много скрушене и разголићене исповести, нити сувише подигнутог тона опомињања и претње — него једна ретка хармонија тих унутрашњих обележја, кроз један израз скоро безазлено директан, али у стилу уметничком, и у једноставности молитвеној. За све то, Томас је имао урођених способности, али и стечених. Већ као дете, у једном манастиру општегића, а касније као многогодишњи наставник, стекао је велика искуства на људском материјалу. Израдио се у психолога који човека види скроз. Али кад треба истину да каже — а ништа друго и не ради него то — он има начине да нити понижава, нити срамоти. Понекад скоро са

хумором дочекује човека расејана и немарна: „А где ли си, кад сам пред собом ниси!” Други пут, одличан психолог изненади новом идејом. Каже Томас: „Навику само навиком можеш уклонити”. Научени смо да инсистирамо на одвици; имамо и пословицу: навика је једна мука, а одвица две. Али одвица је мучан процес кошца и сталног гледања у драгу ~~навику~~. А нова навика је мамац, раздозналост, можда ускоро нова симпатија. Други пут опет, ако је нека истина дубоко озбиљна, више од оног света, смрт, на пример. Томас говори тако да се осећа: ето и учитељ повија главу заједно са учеником. Једном речју, врло зналачки комбинује Томас логику срца са логиком разума. Ништа у човекову напору није натприродно, оплемењивање природе наше природно је. Зато баш и највећи подвиг треба почети од свакидашње муке у животу. Томас, на пример, у два маха говори, у трећој својој књизи, о јадима нашим због језичних стрела које се у нас забадају. (Наравно да ће на другом месту говорити о језичним стрелама нашим.) Ево неких навода и извода:

Сине, немој да се љутиш ако неко о теби рђаво мисли, или говори оно што нерадо чујеш.

Сам о себи треба да мислиш рђаво, и да сматраш да нико нема више слабости од тебе.

Ако живиш унутра у себи, нећеш много марити за празне речи.

Сине, буди тврд, и уздај се у мене! Јер шта су речи до речи!

Кроз ваздух лете, и камен не могу озледити.

Ако си крив, мисли како ћеш се од своје воље поправити; ако ништа немаш на савести, претрпи оно Бога ради.

Да бар речи претрпиш, ако већ јаче ударце не можеш поднети!

Ко нема унутрашњи живот, тога лако узнемири свака хулна реч.

Ко се у мене узда, без страха стоји пред људима... ја знам све скривено, познајем и онога који хули, и онога који трпи.

Стопама Христовим има четири књиге. То није неки богословски систем, него врста простог аскетског система. Текст је држан у ситним китицама које сеiju скоро као строфе: увек нова слика и ситуација, увек свеж ритам. Нема дијалектичког ткања, него има неких особитих акцената који човека као финим ударцима помичу напред, или дижу горе. Томас је увек конкретан, чак и у четвртој књизи, уосталом најкраћој, где донекле задире у дорматично, јер говори о причешћу и о стању служећег свештеника. Како се на ту књигу, баш због тога дорматичког, нећемо више враћати, ево једна ниска текстова колико да се види како Томас и пред олтаром и пред светом тајном уме остати у кругу емпириских чињеница и на врсти чувственога плана. Конкретно и просто човечно, па ипак дубоко и умилно религиозно нам говори о ономе што кроз дорматику, на уста Господа, гласи: „Будите свети, јер сам и ја свет”.

Свештеник је божји служитељ, који изговара божју реч по божјем установљењу; али је Бог ту главни аутор, и невидљиви изводилац.

Кад свештеник свету службу служи, Бога велича, анђеле весели, цркву снажи, верне потстрекује, мртвима мир носи, и сам учествује у свима благодатима.

О, како је узвишена и часна служба свештеника, коме је дато да светим божјим речма посвећује дарове, да их уснама благосиља, рукама држи, у своја уста прима, и другима дели.

Прва књига садржи низ одељака, и можда неколико понајлепших уопште, под општим насловом: *Корисна упутства за духовни живот*. Без предрасуда и предограничења прилази учитељ природи човечјој да је потсећа, води, и такорећи у непосредну сарадњу увлачи. Ово последње је једна од тајни те јединствене књижице. Човек се, тако да кажемо, дахом веже за текст, друкчије и друкчије дишеше и срцем бије, како коју главу чита. Смешишмо се као са задовољством да није баш тако страшно, кад Томас ређа наша грешења кроз брљивост, брз суд, ситну сујету и уображеност. Гласно се насмејемо кад дођемо до става где Томас чува свога монаха од жене. Знамо, други аскети и оци говоре о жени огорчено: заводница, отров, змија, зао дух, бежи! Наш аутор и учитељ каже: „Не улази у присан однос ни са једном женом; него све добре жене заједно Богу препоручи”. Даље, скоро духовну разноженост осећамо кад видимо да учитељ наш зна колико се страдално

људи предају плотским силама своје природе. Па онда, дословно пламтимо побожношћу док читамо тешке истине о ношењу крста кроз живот. А безмalo монашки се смиrimo кад дођемо до одељка о смрти. Један низ навода и одломака из прве књиге потврдиће та искуства.

Не горди се због добрих дела, јер Бог друкчије суди него људи, и њему често није по вољи што људима јесте.

Ако има у теби нешто добро, о другима мисли да су бољи, како би смерност сачувао.

Ништа неће шкодити ако себе запоставиш свима, а много може шкодити ако себe претпоставиш само некоме.

*

Колико сам год пута био међу људима, толико сам се пута вратио кући мањи и незнатнији. То искусимо често када дugo причамо.

Лакше је сасвим ћутати, него се у говору не пребацити.

Лакше је код куће остати, него се ван куће умети доста чувати.

Ако хоћеш у срцу да се смириш, уђи у собицу своју, и остави напољу шум света.

У ћелији ћеш наћи што ти напољу често недостаје.

Ако си стално у соби, она ти постаје милија, ако је често напушташ, постаје досадна.

*

Унутрашњем човеку често тешко падају телесне потребе у овом свету. Пророк се зато од срца молио: Ослободи ме, Господе, потреба мојих!

Не губи, брате, веру да можеш напредовати у духовном животу, док је још време и час ту.

Не одлажи за сутра своју намеру. Устани, и одмах почни, и реци: сад је време да делам, сад је време да се борим, сад је време да се поправљам.

*

Данас човек, сутра га нема.

А што испред очију нестане, брзо пролази и у духу. Како је тупо и тврдо човечје срде, само о садашњем мисли, а будуће не предвиђа.

Тако треба да делаши и мислиш, као да ти данас ваља мрети.

Ако би ти савест чиста била, смрти се не би много бојао.

Боље је од греха се чувати, него од смрти бежати.

Ако данас ниси спреман, како ћеш сутра бити?

Сутра је дан неизвестан, и шта знаш хоћеш ли сутрашњицу доживети.

Ако је страшно умрети, можда је још опасније дugo живети.

Кад видиш да човек неки умире, помисли да ћеш и ти истим тим путем поћи.

Ујутро се сети да можда вече нећеш доживети.

А увече, знај, јутро ти није обећано.

Многи умиру на пречац и неочекивано.

А кад дође тај задњи час, много ћеш другачије мислити о протеклом свом животу, и много ће ти бити жао што си био тако немаран и спор.

Много шта добро можеш учинити док си здрав, а ако се разболеш, не знам шта ћеш моћи.

Болест мало кога поправља. Баш као што се слабо посвећују они који много путују.

Доћи ће време кад ћеш желети један дан или један час само, па да се поправиш; али не знам хоће ли ти се дати.

Ах, малоумни, како то замишљаш да ћеш дugo живети, кад ти ни један дан овде није осигуран.

Колико се њих преварило,, и отишло изненада у смрт.

Колико си пута чуо говорити: овај је од мача пао; онај се ћудавио; онај с висине пао и главу размрскао; онај се за време јела одједаред укочио; онај је при игри умро. Неко од ватре, неко од боја, неко од куге, неко од разбојника.

И тако је конач свију нас смрт, и живот човека пролази као сен.

Ко ће те се сећати после смрти, ко ће се Богу молити за те!

Зато се труди и труди сад, колико и гда можеш, јер не знаш кад ћеш умрети, и не знаш шта те после смрти чека.

Друга књига носи општи наслов: *Упутства за унутрашње живљење*. Ту се сад већ више посматра човек сам, издвојен од света. Томас гони ученике на самопосматрање и упознавање себе. Ишчитавамо између редова да су два пола наших страсти: уживање и слава. Књижница је изворно писана за монахе, али је Томас искусио, на себи и другима, како је монах близак човеку уопште, и како човек који није обукао расу, може и треба делимично да буде монах. Данте је у свом делу *Гозба* написао: „Не мора се огрнути хабит бенедиктинца или доминиканца... оно што Бог тражи да у нама буде религиозно, то је само срце”. Знамо и ми сви, кроз живот и

читања, да су истоветне аскетске мисли имали свеци и обични људи; и знамо да често обични људи узимају на се, дубоко скривено, скривеније но код светаца и монаха, врло тешке подвиге. Има обичних људи са заветима невероватним и са ћутањима о томе невероватним.

Сав труд око унутрашњег живљења, учи нас Томас, има човек, монах или не, да носи сам. То је сталан рад и напор. Томас каже: „Зашто тражиш мировање, кад знаш да си рођен за напоре!” У првој књизи већ, Томас је у једној китици лепо сложио поредак напора. „Монах који живи без дисциплине, дубоко пада”. (А зар то не важи за свакога!) Па даље: „Мало излазе, у себе повучено живе, сиромашки се хране, просто се одевају, много раде, мало говоре, много бдију, рано устају, дugo се моле, много читају, и у свему се дисциплине држе”. (А зар тога нема, без мало дословце, у напорима свију нас!) У другој књизи, сви се ти напори преносе на вишу лествицу, у духовни унутрашњи живот човека, у најтежи задатак: измирење са својим крстом. Извесни одломци Томасова текста из те друге књиге гласе:

*

Мала је светлост у нама, па и њу често због немарности пустимо да се утули.

И онда још не опажамо како смо изнутра слепи!

Често рђаво радимо, и, што је горе, правдамо се.

Много има Христос приврженика за своје небеско царство, али мало оних који би понели крст његов.

*
Многи се диве чудима Христовим, а мало њих следи за њим у срамоту крста.

*
Пођи куда хоћеш, тражи што хоћеш, нема узвишијег пута горе, ни сигурнијег пута доле, од пута светога крста.

Распореди и јдеси све како мислиш, и видећеш да мораш увек нешто трпети, вольно или безвљено, да ћеш дакле увек наћи крст.

Крст је стално спреман, и свугде те чека.

Утеже Не можеш утећи, ма куд бежао, јер себе собом носиш, и себе ћеш свугде наћи.

Окрени се горе, окрен се доле, окрен се напоље, окрен се унутра, свугда ћеш наћи крст, свугде је потребно да будеш стрпљив, ако хоћеш мир у срцу да имаш.

Понесеш ли крст драговољно, носиће он тебе и одвешће те до циља где се свршава мука.

Ако крст силом носиш, терет ће бити, и још те више притиснути, а носити га мораш.

Бациш ли један крст, недалеко ћеш наћи други, а можда још тежи.

Трећа књига је још лествица више. Сви аскети и мистици, дакле људи у борби увек навише, радо су у списима својим приказивали напоре у форми лествица. Св. Тереза из Авиле има *Седам станови*. Јован Лествичник је по томе добио и своје име. Ориген има *Пет ступњева контемпладије*. И Томас се пење. Његова трећа књига носи општи назлов: *О унутрашњим утехама*; дакле се стигло до плода од подвига, од ношења крста, од савла-

дане воље. Ту се човек већ знатно приближио Богу, и главе су у књизи дате у форми дијалога између Господа и човека. Испресецани су дијалози и неколиким молитвама. Молитва је висок степен аскезе. Јован Лествичник лепо каже: „Има степен ћутања тела, то је благоустројство нарави и чула; има затим степен ћутања душе, то је молитва”. Кад човек после напора дође до духовног мира, до најлепше утехе, то је мортификација, врста одумрлости за таштине живота; али и невероватни спиритуални динамизам, у којем смо као у врсти земаљског неба. То је степен пуне љубави према Богу, и степен мирне молитве у ћутању. Љубав према Богу, чита се кроз Томасово дело, важнија је од свих догми, и од свих појединачних врлина. Чисто психолошки узето: само кроз љубав човек заборавља себе, даје се, не постоји себе ради, херој је, ништа му није важније и драгоценјије од идеала, и јединства с њим. То је оно ћутање душе код Лествичника, то је оно већ споменуто срце отворено као исписана књига, али које сада читају Бог и човек заједно.

У плаховитом ритму говори Томас о различним дејствима, утехама, кад човек постигне да воли Бога. Каже на једном важном месту: „Ко постигне ту љубав, слободан је”. То је теза дубока и психолошки и теолошки. Значи, приближењем ка Христу, то јест усавршавањем себе, човек задобија своју првосоздану природу, и с њом првашњу неизвитерену слободу. Наравно, с тим да има да се бори и чува и даље, јер се из слободе чини и

добро и зло, и често се са постигнутог вишег степена пада опет на нижи. Заиста, слобода је на раскршћу добра и зла. „Не знаш докле ћеш добар остати” како Томас лепо рече. У својој трећој књизи Томас нам и приказује како се човек и на правом путу поколебава. Буни се: „Какав је ово живот из којег се никако не исељавају невоља и јадило, где је све пуно замки и непријатеља! — Како да се вољи тај живот пун горчина, и подложен бедама и јадима! — Како да се и само именује животом оно што рађа смрт и кугу!” Томас одговара у име Господа, оштро и с пуном аскетском дисциплином овога пута: „Научи покоравати се, прашино! научи скрушен бити, земљо и блато! и превити се под туђим гажењем!” Али одмах затим психолог обара меру аскетске дикције и опомене, и Томас каже, мирно а не мање поразно: „Много би се чешће савлађивао спољашњи непријатељ, када човек изнутра не би био разрушен”. — Навешћемо из треће књиге неколико одломака:

Господ: Није твоја брига да ли је неко такав или онакав или свако или онако ради и говори.

Немаш да одговараш за друге, него само за себе, и зашто се онда тамо плетеши?

Ја све знам, и све видим што се под сунцем забива, знам о свакоме шта је и како је, и шта мисли, шта жели, и које су му намере.

Мени дакле остави све, а ти седи на миру, и људе пусти да раде што раде.

Свакога ће задесити оно што је говорио или радио, јер мене нико не може варати.

Не води ти бригу да ли је на неком великому

имену сенка; нити истражуј присне ствари других, нити се старај о приватним уживањима туђим.

Јер из свега тога произлази расејаност, и у срцу велике tame.

*

Господ: Мораш другога човека на се метнути, и у другога човека се променити.

Десиће се да ћеш морати радити што нећеш, а оставити се онога што хоћеш.

Десиће се да оно што други желе, има успех, а што ти желиш, запиње.

Десиће се да ће се саслушати што други кажу, а што ти кажеш, одбациће се.

Десиће се да ће други тражити, и биће им дано, а ти ћеш тражити и бићеш одбијен.

О другима ће се велико говорити, о теби ће се ћутати.

Другима ће бити поверена ова или она ствар, а о теби ће се рећи да ниси ни за што користан.

Због свега тога, природа у теби ће се много снуждити, и добро ће бити ако то бар ћутећи могнеш поднети.

*

Господ: Сине, милији су ми стрпљење и смиреност твоја у патњи, него побожност и утешеност твоја у добру.

Зашто да те ожалости ситница, речена против тебе?

И да је много више, не би требао да се узбуђујеш.

Пусти да прође. Није то ни прво ни ново, нити је последње, ако још поживиш.

Бар стрпљиво издржавај, ако не можеш трпети весело.

Буди срчан, и спремај се за још већа трпљења.
Није све изгубљено, ако некада паднеш у невољу, или у велико искушење.

Човек си, ниси Бог; плот си, ниси анђео. Како хоћеш да останеш постојан у врлини ти, кад је погрешно анђео у небу, и први човек у рају.

Томас из Кемписа је човек према човеку, благ учитељ према ученику. Он је поет по религији својој, и по стилу свом. Али није понесен трубадур Христов. Он је дубок познавалац света, и зато умерен судија малог човека, нас многобројних. Не тражи херојске крајности светаца и мученика, тражи „устројство душе”, мере, дисциплину. Усавршавање наше да иде са *моралном* радошћу, не са *болном* радошћу самомуученика. Уз етичке врлине, и интелектуалне врлине. Дакле спој разних спиритуалних способности: побожност и вера, мудрост ума, поезија душе. Грк и Латин заједно. Таква је ето књижица Томасова, било да је од речи до речи његово дело, било да су ушле у њу местимично прераде аскетских учења других монаха — није компиляција него је синтеза; један дух, један стил, скоро да кажемо једно тело са својом душом. А каква јесте та књижица, тако се и чита. Срасте човек и сам с њом у једну синтезу. Више не може без ње. Испребија књижицу носећи је стално у цепу. Додуше, пребије и књижица њега.